

**МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ БУРЯТИЯ
МКУ «КОМИТЕТ ПО ОБРАЗОВАНИЮ» АМО «ЕРАВНИНСКИЙ РАЙОН»
МАОУ "Исингинская СОШ "**

РАССМОТРЕНО

Руководитель ШМО

МХ.
М.Х. Цыренжапова
Протокол №1 от «28» 08
2023 г.

СОГЛАСОВАНО

Зам.директора по УВР

Г.Г. Будацыренова
Г.Г. Будацыренова
Протокол №1 от «31» 08
2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

О.Ц. Базарова
О.Ц. Базарова
Приказ № 210 пар.2 «31» 08
2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Бурятская литература»

учитель начальных классов
Цыденова Надежда Кимовна

с. Исинга 2023

Рабочая программа Түрэлхи хэлэн составлена на основе:

- 1) федерального государственного образовательного стандарта начального общего образования (приказ Министерства образования и науки РФ №17785 от 6 октября 2009г);
- 2) положение о рабочей программе по предмету;
- 3) Ц.Б. Цыренова, С.Д.Будаев, Ж.Ц. Эрдынеева. Түрэлхи хэлэн, 2 хуви, Улан-Удэ «Бэлиг», 2007 год;
- 4) учебного плана МОУ « Агинская средняя общеобразовательная школа №1» на 2016-2017 учебный год.

Данная рабочая программа предназначена для учащихся 3 класса. Количество часов в неделю – 2 часа, всего за учебный год- 68 часов: 1 четверть – 18 часов, 2 четверть – 14 часов, 3 четверть – 20 часов, 4 четверть – 16 часов.

Тайлбари бэшэг

Хургуулийн шухала зорилго хадаа ургажа ябаа үетэндэ эрдэм болбосоролой үндэһэ һууриие гүнзэгыгөөр ба бата бэхеэр олгуулха, тэдэниие практика дээрэ хэрэглэхэ дадалтай ба шадабаритай болгохо, ажабайдал соо бээ олохо хүниие хурган гаргахаар хараалагдана.Һурагшадай түрэлхи хэлэ үзэлгэ хадаа оршон тойронхи ажабайдалые ойлгоходонь, мүн бэшэшье предметүүдые үзэхэдэнь ехэ туһа хүргэдэг. Гадна һурагшадые болбосоруулха, хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ туһалха арга боломжотой.

Түрэлхи хэлээр программа Буряад Республикын эрдэм һуралсалай программа үндэһэлэн зохоогдохон, гол авторынь Д.Д.Ошоров («Буряад хэлэн болон литературна уншалгаар эхин хургуулийн программа. 2002 он»). Түрэлхи хэлэ үзэлгэдэ 68 час һуралсалай жэл соо үгтэнэ. Хүнүүдэй харилсаан нигүүлэсхы нимгэн сэдхэлһээ, урин дулаан хандалга хүмүүжүүлгэһээ, уран һайханда хамжуулгаһаа, тэрэнэй тоодо уран зохоолдо хүмүүжүүлгэһээ сүм дулдыдана. Тиимэһээ нигүүлэсхы сэдхэл, арюун бодол, зохоохы арга шадал хүмүүжүүлгэдэ уран үгэ гээшэ хүмүүжүүлгын гол зэбсэг болоно.

Үхибүүд бага наһанһаа түрэлхи хэлэнэйнгээ баялигтай, илангаяа уран үгын удха шанартай танилсажа, бээ даагаад уран зохоолнуудые саг үргэлжэ уншаха дадалтай болоно. Уран зохоолнууд һурагшадта мэдэсэ үгэхэһөө гадна, тэдэниие уран зохоолнуудай образуудай нүлөө доро һайн һайхан абари зан, түрэл арадтаа, түрэлхи хэлэндээ унтаршагүй дурлал хүмүүжүүлхэ ёһотой. Дээдэ хэмжээнэй уран зохоолнуудые уншажа, сэдхэлээрээ мэдэржэ, буряад арадайнгаа, элинсэг хулинсагайнгаа ёһонуудые, заншалнуудые, сэсэн хургаалнуудые гүнзэгыгөөр ойлгожо, бодожо үзэжэ, оршон тойронхи байдалда бээ абажа, ерээдүй аха наһанайнгаа ажабайдалда хэрэглэжэ хургаха болоно. Гэхэтэй хамта, уран зохоолой бээдээ абадаг аргагүй ехэ ухаан сэдхэлэй арга шадал эрхим уншагша ашаглажа шадаха. Энэ ушарһаа уламжалан эхин хургуулийн гол зорилгонуудай нэгэн гэхэдэ, уран зохоолнуудые дүүрэн хадуун абаха, сэдхэлээрээ уншаха уншагшые хүмүүжүүлгэ болоно.

Эхин хургуулийн урда заншалта ёһоороо бага наһанай һурагшадые уншуулжа хургаха гэһэн зорилго хараалагдаһаар. Һайнаар уншажа һуралга хадаа һурагшадай саашадаа урган хүгжэхэ замда тон ехэ удха шанартай. Тиимэһээ литературна уншалгын хэшээлнүүдтэ бага наһанай һурагшадые эрхим уншалгада хургахаһаа гадна, уран зохоол сэдхэл зүрхөөрөө ойлгожо хургаха зорилго багшын урда табина.

Литературна уншалгын зорилгонууд.

Мүнөө үедэ тайлбарилан уншалгаһаа литературна уншалгада орожо байһан шэнэ хараа бодолнуудай дэлгэржэ байһан үедэ уншалгада хургалгын ябасые хоер шэглэлтэйгээр ябуулагдана:

1. уншалгада хургалга (уншалгын дадал бүрилдүүлгэ болон нарижуулга, уран зохиолой текст хадуун абалга, бээ даагаад уншаха дадал бүрилдүүлгэ);

2. хурагшадта литературна мэдээ үгэжэ, бага наһанай хурагшадай литературна хуралсал болон литературна хүгжэлтэ хангаха.

Литературна уншалгын хэшээлнүүдтэ бага наһанай хурагшадай хэлэлгын дадал бүрилдүүлгэдэ гол анхаралаа хандуулха, тэдэнэй шухалань — уншалгын ажаябуулгын үедэ уншалгын дадал хүгжөөлгэ болоно. Эндэһээ уламжалан литературна уншалгын гол зорилгонь – уран һайхан үгын хүсөөр хурагшын хүгжэлтэдэ нүлөөлхэ, искуствада дурлал түрүүлжэ, уран зохиолой гайхамшагта һайхан орон руу хурагшые шэглүүлхэ, хүн амитанай оюун дүй дүршэлдэ хамжуулха болоно.

Энэ гол зорилго хэшээл бүхэндэ бээлүүлжэ, удаадахи тодорхой зорилгонуудые шийдхэхэ шухала:

- уншалгын дүршэл олгожо, хэлэлгын шадабаринуудые бүрилдүүлхэ;
- уран зохиол дүүрэн хадуун абажа, геройнуудтань сэдхэлээ үбдэхэ, эмоциональнаар хандаха шадабари хүгжөөхэ;
- уран зохиол сэдхэлээрээ мэдэрхэ, ойлгохо, зохиолой дүрсэ (образ) байгуулһан уран аргуудые таниха, тухайлан бодомжолхо зохиохы дадалнуудые хүгжөөхэ;
- хүүгэдэй поэтическэ дуулан шагналга (поэтический слух), уран һайханда нарин хандалга (художественный вкус) хүгжөөжэ, жэнхэни буряад хэлэлгэ шагнажа хургаха;
- ном уншажа, оршон тойронхи байдалые, байгаалие мэдэрэн анхаржа хургаха;
- зохиолнуудые гүнзэгыгөөр ойлгохо дадал олгохо;
- сэдэбээрээ, жанраараа элдэб зохиолнуудые уншуулжа, хурагшадай мэдээл үргэдхэхэ;
- бага наһанай хурагшадта зориулагдаһан эрхим уран (высокохудожественный) зохиолнуудтай болон научна-познавательна литературатай танилсуулха;
- зохиолой хэлэн, удха дээрэнх хүдэлжэ, хүмүүнэй үнэ сэнтэй хараа бүрилдүүлхэ (формирование ценностных ориентиров личности);
- эхин зүйлэй литературоведческэ болон хэлэлгын мэдээ бүрилдүүлхэ;
- уран зохиол анализ хэхэ эхин шадабаринуудые бүрилдүүлхэ;
- олоһон мэдэсэнүүдээ, шадабаринуудаа, дадалнуудаа гүнзэгырүүлэн нарижуулжа хургаха.

Литературна уншалгын хэшээлнүүдтэ хүмүүнэй үнэ сэнтэй хараа бүрилдүүлгэ.

Литературна уншалга хадаа хүмүүжүүлгын гүнзэгы удха шанартай. Литературна уншалгын хэшээлнүүд һанал бодолоо дүүрэнээр, гуримтайгаар хэлэхэ, геройнуудай хэһэн үйлэ хэрэгүүдые, абари зан, үйлын хүгжэлтые жэшээнүүдээр баримталан, бодомжолхо, согсолхо, уран гоёор хөөрэхэ дүршэл шадабаринуудыень хүгжөөнэ.

Түрэл арадайнгаа ажабайдал, түүхэ, заншал, зан абари үзэжэ, уншажа байгаа зохиолнууд дээрэ үндэһэлэн, Эхэ орондоо дурлал, үнэн сэхэ ябадал, нигүүлэсхы сэдхэл һэргээн, нийтын ёһотой эрхэтэн болон хүмүүжүүлэгдэнэ.

Литературна уншалгын хэшээлнүүдэй удха шанар.

Эхин хургуулийн урда заншалта ёһоороо бага наһанай хурагшадые уншуулжа хургаха гэхэн зорилго табигдана. Гүрэнэй хуралсалай Шэнэ Стандартын (ФГОС) эрилтээр эдир уншагша зохиолой гол удхыень ойлгожо, сэдхэлээ ханангаар уншаха ёһотой болоно. Уншаха номой гол удхань дээдэ хэмжээнэй элдэб жанрай уран зохиолнууд болоно. Уран зохиол уншуулхадаа, багша хурагшадай анхаралыень татаха, һонирхол түрүүлхэ, эршэ урматайгаар үзэжэ, уншаһан зохиолойнгоо идейнэ удха болон уран һайхание ойлгожо абаха, һанал бодолыень залаха гэхэн удха шанартайгаар үнгэргэхэ. Зохиол шэнжэлхэдэ, хургашадые болоһон үйлэ хэрэгтэ, үйлэдэгшэ нюурнуудта өөрын хандалга, сэгнэлтэ хүүлэжэ

хургаха. Тус Ажалай программа хурагшады алиш талаһаан хүгжөөн хургахы (УУД) хараална.

Литературна уншалгын хэшээлнүүдтэ уран үгэдэ хурагшадай анхаралтайгаар хандасые хүмүүжүүлгэ үргэлжлүүлэгдэнэ: нэгэ темээр олон авторнуудай хараа бодолыень зэргэсүүлжэ хурана, уншагшын мэдэсэ һонирхол үргэдхэнэ. Литературна уншалгын хэшээлэй зорилгонь хэлэлгэ хүгжөөлгэ мүн зандаа. Эндэһээ уламжалан хурагшадай үгын нөөсэ баяжуулха, тодо, уран хэлэлгэ хүгжөөхэ, зүбөөр асуудалнуудые табиha ба ойлгохо, өөрынгөө һанал бодол баримталжа хургаха, текстнүүдые зохоожо хургаха элдэб ажал ябуулагдахаар хараалагдана.

Литературоведческэ заршам литературна творчествын бүхы һалбаринуудые – аман зохоол, буряад литературы классика, мүнөө үеын хүүгэдэй буряад литература, Россиин арадуудай литературна зохоолнуудые үзэхөөр хараална. Мүн баһа литературы гол жанрнууд: онтохонууд, рассузууд, шүлэгүүд, баснинууд, драматическа зохоолнууд уншагдаха. Энэ заршам хүтэлбэри болгожо зохоолой анализ хэхэдээ, уран зохоолой темэ, проблематика, идейнэ удха, түхэл, уран арга, композиции анхарха.

Түрэлхи хэлэнэй хэшээлнүүдэй гол удхань эдир хурагшадай буряад арадайнгаа ёһо заншалнууд, хургаал заабаринууд тухай мэдэсэтэй боложо, саашадаа сахижа ябахаар табигданхай.

Литературна уншалгын хэшээлнүүдэй дүнгүүд.

Ухибуунэй өөрын хугжэлтын дунгууд (личностные результаты):

- эрдэм һуралсалда һайн хандасатай болохо;
- хүмүүнэй абари зангыень үйлэ хэрэгээрнь сэгнэхэ;
- уран зохоолнуудай удха болон түхэлнүүдтэ һонирхол бүрилдэхэ;
- өөрынгөө ябадал литературна геройнуудай ябадалтай зэргэсүүлхэ;
- зохоолой геройнуудай сэдхэлэй болон бодолнуудайнь юртэмсэ ойлгохо, бодомжолхо;
- уншаһан зохоолой геройнуудта өөрын сэгнэлтэ үгэхэ шадабаритай болохо;
- түрэл арадтаа, түрэлхи хэлэндээ унтаршагүй дурлал түрэхэ.
- нигүүлэсхы һайхан сэдхэл хүмүүжүүлэгдэхэ;
- амитанай аймагай түлөө харюусалга мэдэрхэ.

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД):

- һуралсалай зорилго шиидхэхэ аргануудые мэдэрхэ;
- табиһан зорилгодоо тааруулан, ажаябуулгаяа түсэблэхэ хөөрэлдөөндэ хабаадалсаха;
- текстнүүдтэй хүдэлхэ үгтэһэн тусхайта тэмдэгүүдые ойлгохо;
- уншагшын, соносогшын, харагшын үүргэ һэлгүүлжэ шадаха;
- даабари дүүргэхэдээ, эдэбхи гаргаха;
- өөрынгөө шадабари, мэдэсэ зүбөөр сэгнэхэ.
- бээ даанги ажал эмхидхэхэ

Оршон тойрониие шудалха шадабари (познавательные УУД):

- тестнүүдэй удхыень ойлгохо, хубинуудта хубааха ;
- уран зохоолнуудые научна- познавательна текстнүүдһээ илгаруулха;
- уран зохоолой темэ болон гол бодолыень тодорхойлохо;
- текст дотор табиһан асуудалда харюу олохо;
- номой удха зурагуудаар гаргаха;
- уран уншалгада хэрэглэгдэхэ номой толинуудые мэдэхэ;
- уран үгын удхыень тайлбарилха;
- харша болон дүтэрхы удхатай үгэнүүдые олохо;
- зохоолой геройнуудые зураглаха үгэнүүдые шэлэхэ;

-танигдаагүй үгэнүүдэй удхыень текст соо тухайлха.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- бүлэгэй ажалда һонирхол үзүүлхэ;

-хүнэй һанамжа зүбөөр ойлгохо, тэрээндэ хүндэтэйгөөр хандаха;

-хамтын ажал анхарха, өөрынгөө һанамжа оруулха;

-нравственна ойлгосонууды(хани барисаан, түрэл гарал, гэр бүлэ, үетэн нүхэд) мэдэрхэ;

- хамтын ажалай дүн сэгнэхэ;

-аха зоной контекстнэ хэлэлгэ ойлгохо.

Литературна уншалгын шадабари (предметные результаты):

-зохеол бүхэли үгэнүүдээр уншаха;

- элдэб авторнуудай шүлэгүүдые сээжээр уншаха;

-зохеолой нэрээрнь удхыень тайлбарилха;

-зохеолой нэрэ гол бодолтойнь зэргэсүүлхэ;

-текст соо юрэ хөөрэлгэ, зураглал, бодомжолго олохо;

-арадай аман зохеолой удха мэдэхэ;

-уран зохеолнуудай авторнууды мэдэхэ;

-текст соо хүниие зураглаһан уран аргууды олохо;

-уран зохеолой жанрай гол шэнжэнүүдые мэдэхэ;

-текстүүдые интонационно зүбөөр уншаха;

-үгтэһэн темэдэ багахан хөөрэлгэ бэлдэхэ.

III классай түрэлхи литературын хэшээлдэ һурагшадай мэдэсэ, шадабариды табигдаха гол эрилтэнүүд

Һурагшад иимэ юмэнүүдые мэдэхэ ёһотой:

— Үзэһэн зохёолойнгоо автор тухай, номой нэрые;

— Үзэһэн зохёолойнгоо гол үйлэнүүдые (сюжет), геройнууд, тэдэнэй хоорондохы хани харилсаан тухай;

— программаар хараалагдаһан сээжэлдэхэ ёһотой зохёолой хэһэгүүдые, шүлэгүүдые.

Һурагшад иимэ юмэ хэжэ шадаха ёһотой:

— уран зохёолшын зохёол соогоо бэшэһэн уран зураглалы хөөрөжэ;

— үзэжэ байһан зохёолой гол шухала үйлэнүүдые бусад олон юрын үйлэнүүдһээ илгажа;

— зохёол соохи үйлэнүүдэй болоһон шалтагании, сагы, тэрэнэй хойшолонгы элирүүлжэ;

— үзэжэ байһан зохёолой хэлэнэй уран аргууды, байгааһын зураглалнууды текст сооһоо илгажа;

— зохёолой геройдо өөрын хэһэн хэрэг, үйлэ, хэлэһэн һанал бодолы баримталан, характеристикэ үгэжэ;

— уран зохёол соохи текст зүбөөр, тодорхойгоор уншажа;

— сээжэлдэһэн зохёолоо тодоор, уранаар уншажа;

— багшаг эпическэ зохёол болоод ехэ зохёолой хэһэгүүдые тобшоор, удхадань дүтэрхыгөөр, түүбэрилэн найруулан бэшэжэ;

— зохёолой герой тухай хөөрөжэ;

— багахан эпическэ зохёолой удхаар түсэб табижа;

— өөрынгөө дураар уншаһан зохёол тухайгаа һанамжаяа, ойлгоһоноо өөрынхээрээ хөөрөжэ;

— уран зураашадай гоё һайхан зураг тухай ойлгоһоноо, һанамжаяа хэлэжэ.

III классай түрэлхи хэлэнэй хэшээлдэ һурагшадай аман ба бэшэмэл хэлэ хугжөөлгөөр хэгдэхэ ажалай гол янзанууд

- Уран зохёолой, хэлэнэй ном соо оруулагдаһан зохёолой хэнгүүдые тодорхойгоор уншалга.
- Уран зохёолһоо сээжэлдэһэн хэнгүүдые, шүлэгүүдые тодо һонороор, уранаар хэлэлгэ.
- Рассказуудые, ехэ прозаическа зохёолой хэнгүүдые удхадань дүтэрхыгөөр, тобшоор, шэнжэлэн хөөрэхэһөө гадна, бэшэг дээрэ тэрэнээ найруулан бэшэлгэ.
- Тиихэдээ байгаалиин үзэгдэл, геройн түхэл шарай, гэр соохи байдал г.м. зураглан хөөрэлгэ ба бэшэлгэ.
- Үзэһэн, уншаһан зохёолой удхаар ойлгоһоноо, мэдэхэ болоһон юумээ өөрынгөө үгөөр хөөрэлгэ, зохёолго бэшэлгэ, табигдаһан асуудалда дүүрэн харюу хэлэлгэ, мүн баһа бэшэмэл харюу бэлдэлгэ, литературна герой тухай рассказ зохёожо хөөрэлгэ, тэрэнээ зохёон бэшэлгэ.
- Түрэлхи хэлэнэй ном соо ороһон багашаг зохёолой текстын удхаар түсэб табилга.
- Хараһан, үзэһэн, дуулаһан, мэдэхэ болоһон юумээ уранаар зураглан хөөрэлгэ, рассказ зохёожо туршалга, удхатай онтохоной, рассказай болоод зарим басниин удхаар инсценировка бэшэлгэ.
- Уншаһан һонин зохёол, уран зураг, хараһан кино, теле-дамжуулга тухай һанамжаяа хөөрэлгэ.

Түрэлхи хэлэнэй программын байгуулга ба удха.

3-дахи анги

Түрэлхи хэлэн гэхэн 3-дахи ангиин программын байгуулга ба удха.

Эхин һургуулида түрэлхи хэлэн һуралсалай предмет болгогдожо, үзэгдэжэ байдаг гээшэ. Түрэлхи хэлэн үзэлгэ болбол имагтал түхэл янза дүрсөөр харуулдаг дээрэһээ һурагшадые арад зондоо үнэн сэхээр хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ тон ехэ удха шанартай. Һурагшадта түрэлхи хэлэн шудалан үзүүлхэдээ, буряад хэлэнэйнгээ баялигтай гүнзэгыгөөр танилсуулха, һайнаар хэлүүлдэг, уншуулдаг, бэшүүлдэг болгохоһоо гадна, буряад арадайнгаа ажабайдал, түүхэ, заншал, зан абари үзэжэ байгаа зохёолнууд дээрэ үндэһэлэн, һайнаар ойлгуулха, ухаан сэдхэлдэнь шэнгээхэ, манай обществын ёһото эрхэтэн болгон хүмүүжүүлхэ гэхэн шухала зорилгонууд табигдана. Багша хадаа хэшээл бүхэндөө түрэлхи хэлэнэй хүмүүжүүлхы үүргэнүүдые шударгыгаар бээлүүлхэ уялгатай. Һуралсал-хүмүүжүүлгын зорилгонуудые бээлүүлгэдэ, үхибүүдэй һаһанай арга боломжо хараадаа абадаг дээрэһээ нэгэдэхи шатада эхин классуудай һурагшад уншажа, хөөрөжэ һурана.

3-дахи ангиин түрэлхи хэлэнэй программын бүлэг темэнүүд:

1. Түрэл хэлэн, түрэхэн дайда; 2. Урданай юумэ шэнжэлжэ мэдэ; 3. Хогор намар; 4. Һайн гэдэг юун бэ, муу гэдэг юун бэ?; 5. Аман зохёолой абдарһаа; 6. Ажалые жаргал гэдэг юм; 7. Саһата үбэл; 8. Сагаан һараар, Сагаалганаар!; 9. Баатар сэрэгшэд; 10.Эжын һайндэр; 11. Урин хабар; 12. Гайхамшагта замбуулин; 13. Илалтын һайндэр; 14. Сэсэгтэ зун.

3-дахи ангиин курс һурагшадые уран зохёол абьяастайгаар уншаха дуратай, тодорхойгоор, тодо зүбөөр уншаха шадабариинь хугжөөхэ, уншаһан зохёолоо ухаандаа буйлуулан, удхыень зүбөөр элирүүлэн ойлгодог, һонирхдог болгохоһоо гадна, һурагшадта шүлэг, арадай аман зохиол, буряад уран зохиолой эхи табигшад, литературна онтохон гэхэн мэдэсэнүүдтэй болоно.

Түрэлхи хэлэнэй ном соохи зохёолой текстнүүдэй удаа үгтэһэн “асуудал ба даабаринуудта” һурагшад зүб харюу үгүүлхэ, шанар һайнтайгаар дүүргэжэ һургаха шухала. Программа соо шудалан үзэхэ ба уялгата уншаха зохёолнуудһаа гадна, һурагшадай заабол

сээжэлдэхэ зохёолнуудай список үгтэнхэй. Шүлэг гү, али прозаическа зохёолһоо шэлэн абтаһан зарим хэнгүүдые һурагшадай сээжэлдэхэ

Сээжэлдэхэ зохёолнуудай нэрэнүүдэй удаа класчаа гадуур һурагшадай уншаха зохёолнуудай список үгтэнхэй. Һурагшадай гэртээ уншаһан зохёолнуудаар хэшээлэй үедэ хөөрэлдөө хэхын тулада программаар тусгаар саг һомологдоно. Класчаа гадуур зохёолнуудые багшын хүтэлбэри доро һурагшад уншахадаа: 1) зохёол өөрөө (бээ даагаад) уншажа һурана; 2) уншаһан зохёолойнгоо удхы хөөрөжэ һурана; 3) зохёолой удха өөрынхээрээ сэгнэжэ, шэнжэлжэ туршаха аргатай болоно. Эдэ хүдэлмэри түрэлхи хэлэ заалгын болоод һурагшадай аман ба бэшэмэл хэлэ хүгжөөхэ зорилгонуудые бээлүүлхын түлөө хэгдэнэ. Түрэлхи хэлэн тухайгаа һурагшад ямар мэдэсэтэй, ойлгосотой болохо ёһотой юм гэхэн эрилтэнүүд программа соо үгтэгдэнхэй.

Туд программада хабсаргалтанууд үгтэбэ: 1-дэхи хабсаргалта: класчаа гадуур һурагшадай уншаха зохёолнууд.

Уншалгын дадал сэгнэлгэ

Һуралсалай жэлдэ уншалгаар дадал саг үргэлжэ шалгагдажа байха ёһотой (четверть бүхэнэй һүүл багаар). 1 – 4-хи классуудта һурагшадай уншаагүй тусхай текст ондоо ном сооһоо абтаха, һурагша бүхэнэй дүршэл шалгахын тула нэгэ текст хэрэглэхэ.

Нэгэ минута соо уншаһан үгэнүүдэй тоо хараадаа абажа, сэгнэлтэ иигэжэ табиха:

Класс	Сэгнэлтэ болон уншаха текстын үгын тоо			
	«5»	«4»	«3»	«2»
1	30-һаа дээшэ	15-20	15 доошо	-
2	40-һөө дээшэ	30-40	25-30	25-һаа доошо
3	60-һаа дээшэ	50-60	35-50	35-һаа доошо
4	70-һаа дээшэ	60-70	45-60	45-һаа доошо

Һурагшадай хэр зэргэ уншадаг болоһые ажаглалга дээрэнэ сэгнэхэ ёһотой. Текст дээрэ хүдэлхэ шадабари хараадаа абан, класс бүридэ программын эрилтын үндэһөөр табигдаһан хэмжээ баримталан, һурагшадай уншалгын дүршэл сэгнэхэ.

«5» сэгнэлтэ хэрбээ:

- а) 1-хи классай һурагшын үгэнүүдые бүхэлээр (3-4 үетэй үгэнүүдые – үенүүдээр), һэлгэн, хазагайруулангүй, үзэг гээнгүйгөөр, удаан аялгануудые зүбөөр хэрэглэн уншахадань;
- б) 2 – 4-хи классуудта удхын сохилто баримталан, сэгнэлтын тэмдэг зүбөөр илган уншахадань; уншаһан текстын гол удха зүбөөр ойлгоод, хэлэжэ, хөөрөжэ шадаа хаань;
- в) 3 – 4-хи классуудай һурагшадта уншаһан текст хубинуудта хубаажа шадаа хаань;
- г) шүлэг сээжээр хэлэхэдээ, үгэнүүдээ зүбөөр, нэгэшы торонгүй, уран гоёор уншаһан байхадань табиха.

«4» сэгнэлтэ хэрбээ һурагшын:

- а) уншахадаа, үгэнүүдтэ 2-3 алдуу гаргаа хаань, сэгнэлтын тэмдэгэй хойно (точка, запятой, асууһан ба шангадхаһан) зогсолто хээгүй хаань;
- б) сээжээр уншахадаа, үгэнүүдтэ 2-3 алдуу гаргаа хаань гү, али сэглэлтын тэмдэг хоолойгоороо илгаагүй хаань; уншаһан текстынгээ удха зүбөөр ойлгобошы, тэрэнээ тодо бэшээр найруулан хөөрөө хаань;
- в) уншаһанаа хөөрөжэ үгэхэдөө, зарим нэгэ ушарта торолсожо, багшын туһаламжаар заһажа хэлэһэн байхадань табиха.

«3» сэгнэлтэ хэрбээ һурагшын:

а) уншахадаа, үгэ хазагайруулжа гү, али үгэ ба үенүүдые һэргүүлжэ, орхижо, 4-5 алдуу гаргаа хаань, эли тодоор уншаагүй хаань;

б) уншаһан текстынгээ гол удха багшын тхаламжаар хэлэжэ шадаа хаань;

в) сээжээр уншахадаа, текст гүйсэд мэдэхэгүй, сэглэлтын тэмдэгүүдтэ зогсолто хээгүй хаань;

г) хэлэлгэ соогоо алдуу гаргахдаа (үгэ буру хэрэглэхэ, мэдүүлэл дутуу, үсөөн үгэтэй г.м.), уншаһан текстынгээ удаа дара алдаашье хаа, найруулан хэдэжэ шададаг байхадань табиха.

«2» сэгнэлтэ хэрбээ һурагшын:

а) үгэ бүхэниие таһалдангяар, сэглэлтын тэмдэгтэ зогсолто хэнгүй уншахада, 6-һаа үлүү алдуу гаргахадань;

б) сээжээр уншаха текстынгээ ехэнхи хубиие мэдэхэгүйдэ, абяан ба үзэгүүдые хазагайруулжа, 6-һаа үлүү алдуу гаргахадань;

в) уншаһан текстынгээ гол удха найруулан хэлэжэ шадаагүй хаань;

г) текстын удхын удаа дараа найруулан хэлэжэ шададаггүй, хэлэлгэдээ олон алдуу гаргадаг байхадань табиха.

Энэ классай һурагшадай буряад хэлэнэй хүгжэлтэ муушаг. Класс соо __ һурагшад һайн буряад хэлэтэй, __ һурагшад буряадаар ойлгоходоошье, дуугархадаашье муунууд. Энэ хадаа саадай болон гэртэхинэй үхибүүдтээ хоорондох харилсаанһаа дулдыдана. Ушар тиимэхэ буряад литературы хэшээлнүүд хүндэшгөөр үнгэрнэ.

Тиимэхэ багшын энэ классай урда гол зорилго хадаа:

1) үхибүүдэй аман хэлэлгэ хүгжөөхэ

2) уран уншалгын аргуудые хэрэглэн, зохёол зүбөөр ойлгон уншалгада һургаха

3) зохёолой удхыень хөөрэлгэ (дадал асуудалнуудаар үхибүүдтэ ойлгуулха).

Түрэлхи хэлэн (34недели* 2ч= 68ч)

3-дахи ангин түрэлхи хэлэнэй программын бүлэг темэнүүд:

3. Хогор намар; 4. Найн гэдэг юун бэ, муу гэдэг юун бэ?; 5. Аман зохёолой абдарһаа; 6. Ажалые жаргал гэдэг юм; 7. Саһата үбэл; 8. Сагаан һараар, Сагаалганаар!; 9. Баатар сэрэгшэд; 10.Эжын һайндэр; 11. Урин хабар; 12. Гайхамшагта замбуулин; 13. Илалтын һайндэр; 14. Сэсэгтэ зун.

Календарна – тематическа тусэлэлгэ

№	Темэ	Һара, үдэр	Предметнэ результат	Примечани
1. Түрэл хэлэн, түрэлхэн дайда (2 ч.)				
1	Хүн бүхэн түрэлхи хэлэтэй. Түрэлхи хэлэн. Ш-Х. Базарсадаева Тоонто Ц-Б. Бадмаева		Шүлэгэй удха, уран уншалга дээрэ худэлхэ, эрдэм ном гээшэ хүнэй бухы наһан соо хэрэгтэй юумэнуудые хэлэжэ, ойлгуулжа угэдэг гэжэ ойлгожо абаха. Уран уншалга дээрэ худэлхэ, багша, хургуули тухай хөөрэлдэхэ	5-7 нюур. «Түрэлхи хэлэн», 6 нюур- сээжэлдэхэ
2	Манай Эхэ орон – Росси. Ород хэлэн. Ц- Д.Дондокова. Москва. Эхэ оромнай һайхан даа! Б.Базарон Нютаг Ш-Х Базарсадаева		Түрэл буряад хэлэн тухай хөөрэлдэхэ, шүлэг уранаар уншаха, сээжэлдэхэ. Шүлэгэй гол удха дээрэ худэлхэ, түрэл хэлэнэй хүсэн тухай хөөрөжэ шадаха. Эхэ орон тухай автор юун гэжэ бэшэнэб, ямар үгэнүүдые хэрэглэнэб, элирүүлхэ.	8-14 нюур «Ород хэлэн», «Үгэ», «Эхэ оромнай һайхан даа!» гэхэн шүлэгүүдэй али нэгыень сээжэлдэхэ
2. Урданай юумэ шэнжэлжэ мэдэ (2 ч.)				
3	Монголой нюуса тобшо		Рассказай удха дээрэ худэлхэ. Зуб, алдуугуй уншалга дээрэ худэлхэ. Шүлэгэй гол удхыень оорынгоо угоор дамжуулан тайлбарилжа шадаха, уран уншалга хугжоохэ. Аман хэлэ хугжоохэ.	
4	Абай Гэсэр. Бэлигэй толи		Уран уншалга дээрэ худэлхэ.	
3. Хонгор намар (4 ч.)				
5	Намарай шэнжэ С.Дондокова Намарай шарай. Б.Санжин Намарай ольбон Ш.Нимбуев		Уран уншалга хугжоохэ, ямар бодолнууд турэнэб, тодорхойгоор хоорөжэ шадаха.	
6	Уран Зурааша Намар. Баян ургаса. Ш.Нимбуев		Уран уншалга дээрэ худэлхэ, ямар бодолнууд	

	Намарай ажал хүдэлмэри		турэнэб, элируулхэ. Рассказай удха дээрэ худэлхэ	
7	Хартаабха Д.Жалсараев. Адха орооһон. Э.Дугаров Хилээмэн		Уран уншалга дээрэ худэлхэ, асуудалнуудта харюусаха.	
8	Орой намар. Намар Б.Жанчипов Эдэшэһэн ургаса			
4. Һайн гэдэг юун бэ, муу гэдэг юун бэ?(6 ч.)				
9	Цэрэн. Б.Шойдоков		Зохёолой гол удха ойлгоод, хоорэжэ шадаха.	
10	Һургуули тээшэ. Б.Базарон Хэн зэмэтэйб? Хахархай аяга Э. Дугаров		Уран уншалга дээрэ худэлхэ, асуудалнуудта харюусаха.	
11	Аманайм алдуу. Ж.Зимин Һайн даа, нүхэдни! Д.Дугаров		Рассказ уншаад, класс соо ямар ушар болооб, хоорэхэ.	
12	Хоёр. Эрдэмтэй эрбээхэй. Б.Базарон		Уран уншалга дээрэ худэлхэ, удхаарнь хоорэлдэхэ, шулэг <u>сээжэлдээд</u> , уран гоёор хэлэжэ шадаха шадал хугжоохэ.	
13	Басни гэжэ юун бэ? Һэшхэл Б. Санжин		Басниин удхада ямар пургаалай оньпон угэ тааранаб, тодорхойло.	
14	Аюулта үбшэн.Ч.Цыдендамбаев Тетрадин гомдол Абгын бэлэг. Ц.Шагжин Тамхинай хорон		Рассказ уншаад, дэбтэрэй гомдол, эзэн тухайнь хоорэлдэхэ.	
5. Аман зохёолой абдарһаа (6 ч.)				
15	Арадай Аман зохёол тухай. Таабаринууд		Ямар зохёолые таабаринууд гэдэг бэ, элируулхэ. Хунэй хугжэлтэдэ ямар уургэ дуургэнэб, тодорхойло.	
16	Арадай онтохонууд тухай. Хамтын Зол жаргал		Онтохонуудай удха дээрэ худэлхэ, асуудалнуудта харюу угэхэ, уншалга хугжоохэ. Аман хэлэ хугжоохэ.	
17	Хамтын Зол жаргал			
18	Оньһон үгэнүүд. Хошоо үгэнүүд. Тэнэг шоно		Оньпон үгэнууд ямар пургаал заабари угэнэб, удхыень пайнаар ойлгожо абаад, ходо панажа ябаха.	
19	Харуул дээрэ.			
20	Литературна онтохон.			

	Хилар шандаган			
6. Ажалые жаргал гэдэг юм (4 ч.)				
21	Гар гараа барилсаан. Ч-Р Намжилов. Ажаллаха гэжэ хүн түрэдэг.			
22	Ажал. Ц. Номтоев Аргата Хүсэтэ хоёр.		Тус зохёолой гол удха элируулжэ, асуудалнуудта харюусаха.	
23	Эсэгын хүбүүд. Д.Улзытуев Хүдэлмэрилжэ олоһон түхэриг			
24	Манай сэсэрлиг. Э Дугаров Бишыхан хонишон. Хэн ямар үнэртэйб? Дж. Родари		Тус зохёолой гол удха элируулжэ, асуудалнуудта харюусаха.	
7. Саһата үбэл (8 ч.)				
25	Үбэл Ц-Ж.Жимбиев. Буга һара. Б.Санжин			
26	Үбэлэй хүни Ч-Р. Намжилов		Уран уншалга дээрэ худэлхэ, шулэгэй удхаар ямар зураг зурахаар бэ, автор ямар уран арга хэрэглэнэб, элируулхэ.	
27	Унтаана баабгай Б. Санжин Шэнэ жэлнай ерээл даа Г.Чимитов		Тус зохёолой гол удха элируулжэ, асуудалнуудта харюусаха.	
28	Шэнэ жэлэй дуун. Г.Чимитов Саһата үбэл			
29	Воевода- хүйтэн. Н.Некрасов Үбэлэй угалзанууд.			
30	Хүхэ буханууд. Үбэлдөө хүдөөдэ.			
31	Шубууд үбэлдөө. Гэрэй амитад үбэлдөө.		Тус зохёолой гол удха элируулжэ, асуудалнуудта харюусаха.	
32	Яагаа гайхалтай юм! Санашан Ш.Нимбуев Иимэ юумэ мэдэхэдэ туһатай		Тус зохёолой гол удха элируулжэ, асуудалнуудта харюусаха.	
8. Сагаан һараар, Сагаалганаар! (5 ч.)				
33	Сагаалганаар! Х.Галсанова. Сагаалган. Литэ.		Сагаалган тухай мэдэсэл ургэдхэхэ, ямар ёпо заншалнуудые сахидаг бэ, гэжэ элируулхэ. Шулэг уранаар уншажа, арбан хоёр жэлэй нэрэнуудые панажа абаха. Уран уншалга дээрэ худэлхэ, хадаг	

			дэлгэхэ,тоолэй табиha гэлэн угэнуудэй удха дээрэ худэлхэ	
34	Һэеы гэр. Эрын юһэн эрдэм. Эхэнэр хүнэй юһэн эрдэм.		Сагаалганай ямар пургаал, заабаринуудые ойлголжо абааб, тодорхойлхо. Алдуугуй , зубоор уншалга дээрэ худэлхэ.	
35	Табан хушуу малай түл.		Ямар табан нухэд тухай хэлэгдэнэб, элируулхэ. Уран уншалга дээрэ худэлхэ. Унаган, ботогон тухай уранаар уншаха. Эшэгэн тухай мэдэсэ ургэдхэхэ. Табан хушуу малай тулнуудые хадуужа абаха.	
36	Буряад зоной наадан.			
37	Шагай наадан тухай. Шагай наадан. Ц. Номтоев			
9. Баатар сэрэгшэд (5 ч.)				
38	Хилэ хажуудамнай. С.Баруздин			
39	Ногоон кружка Ц. Номтоев		Тус зохёолой гол удхыень элируулжэ, гол уйлэдэгшэ нюурнуудта сэгнэлтэ ухэ.	
40	Суута генерал. Хэзээдэ бү мартаарай! М. Исаковский			
41	Советскэ Союзай Герой Иван Максимович Трофимов тухай		Тус зохёолой гол удха элируулжэ, асуудалнуудта харюусаха.	
42	Амгалан байдал Г.Чимитов Манда эб найрамдал хэрэгтэй!		Шулэгуудэй удха дээрэ худэлхэ, уран уншалга хугжоохэ.	
10. Эжын һайндэр (5 ч.)				
43	Эжы. Ц-Д.Дондогой		Шулэгуудэй удха дээрэ худэлхэ, уран уншалга хугжоохэ.	
44	Эхэ. Г.Чимитов		Шулэгуудэй удха дээрэ худэлхэ, уран уншалга хугжоохэ.	
45	Эхэ тухай дуун. Д.Жалсараев Эжы. Б.Базарон			
46	Хүбүүндээ. Басагандаа. Ш-Х.Базарсадаева		Шулэгуудэй удха дээрэ худэлхэ, уран уншалга хугжоохэ.	
47	Гэнтэ шэдитэй болошоо һаа... Ц-Д.Дондогой		Тус зохёолой гол удха элируулжэ, асуудалнуудта	

			харьюусаха.	
11. Урин хабар. (6 ч.)				
48	Байгаали Г.Чимитов. Хабар			
49	Зэргэсүүлгэ тухай. Хабарай амисхал. Б.Санжин			
50	Гэрэй амитад хабарай сагта		Тус зохёолой гол удха элируулжэ, асуудалнуудта харьюусаха.	
51	Хабартаа хүнүүд ямар ажал хэнэб?		Тус зохёолой гол удха элируулжэ, асуудалнуудта харьюусаха.	
52	Баян хабар Ч-Р. Намжилов Урин хабар			
53	Алтан хараасгай Ц-Д. Дондокова шубууд хабартаа		Тус зохёолой гол удха элируулжэ, асуудалнуудта харьюусаха.	
12. Гайхамшагта замбуулин (3 ч.)				
54	Хайшан гээд космонавт болохо юм? Ж.Зимин			
55	Космосто түрүүшынхиеэ гаралга		Тус зохёолой гол удха элируулжэ, асуудалнуудта харьюусаха.	
56	Заахан космонавтын Үгэ. Г Чимитов «Восток – 6»			
13. Илалтын һайндэр (4 ч.)				
57	Илалтын салют Ч.Цыдендамбаев		Шулэгуудэй удха дээрэ худэлхэ, уран уншалга хугжоохэ.	
58	Эхэ оронойнгоо түлөө. Буурал сагаан ветеранда. Ш-Х.Базарсадаева			
59	Советскэ Союзай Герой Жамбал Тулаев		Тус зохёолой гол удха элируулжэ, асуудалнуудта харьюусаха.	
60	Эсэгэ Ц-Х. Хубитуева Хүшөөгэй урда. Ц-Д. Дондокова		Шулэгуудэй удха дээрэ худэлхэ, уран уншалга хугжоохэ.	
14. Сэсэгтэ зун (8 ч.)				
61	Зунай эхиндэ. Х.Намсараев			
62	Бороохон. Д.Улзытуев Эртын бороо – тоһон Б.Санжин			
63	Сайн, минии наран!			
64	Зунай бороо. Аадар Б.Абидуев		Тус зохёолой гол удха элируулжэ, асуудалнуудта харьюусаха.	
65	Далайн захада			
66	Эдир геологуудай дуун Г.Чимитов. Үхибүүдэй			

	аяншалга. Б-Б. Намсарайн Сабшалан дээрэ			
67	Уһанай гомдол. Шубууд ба хорхой шумуулнууд зунай сагта		Тус зохёолой гол удха элируулжэ, асуудалнуудта харюусаха.	
68	Һанажа аба! Зунай хүдэлмэри			

Планируема результат

Предметнэ	Метапредметнэ	Личностно
Текстын удхаар асуудалнуудта харюу үгэхэ, харюугаа баримталан текст сооһоо мэдүүлэлнүүдые олохо, уншаһанаа сэгнэжэ шадаха.Текстын удхыень һэргээн хөөрөжэ шадаха.Текст хубинуудта хубаажа, тэдээндэ нэрэ һанаха, зохёолойngoо гол удха элирүүлхэ.Болоһон үйлэ хэрэгүүдые, үйлэдэгшэ нюурнуудай хэһэн үйлэ хэрэгүүдые, байгаалиин үзэгдэлнүүдые авторой зураглаһые ойлгохо.	Багшын туһаламжаар аман үгөөр зураглаха	Үйлэдэгшэ нюурнуудта тэдэнэй ябадалнуудта сэгнэлтэ үгэхэ. Геройнуудта характеристика үгэхэ.
Зохёолой жанрнууд: таабаринуудай, оньһон үгэнүүдэй ,онтохонуудай тодорхойлогонуудые бэе бэеһэнь илган элирүүлхэ. Ажабайдалай үйлэ-ябаса болон тэрэниие уран зохёол соо зураглан харуулга. Бэе бэеэ хүндэлэлгын ёһо гуримууд, хургаал заабаринууд. Уран зохёолшондо һонирхол болон хүндэлхэ ёһо хүмүүжүүлхэ.	Уран аргануудтай танилсуулха, зохёол соо тэдэниие оложо һургаха	Уран үгэнүүдэй удха шанарые сэгнэхэ. Элдэб жанрай зохёолнуудые шагнаха шадабари хүгжөөхэ, эмоциональна хандасаяа харуулха.
Уншалгын шанар нарижуулха. Шангаар уншалга – ондоо хүнэй дуулахаар уншалга, харин шэмээгүй аман соогоо уншалга - өөртэ уншалга гэжэ һурагшад ойлгохо. Өөрынгөө сэдхэлэй		Аман ба бэшэмэл хэлыень хүгжөөхэ.

байдалда тааруулан уран зохёол бэдэрэн олохо шадабари бүрилдүүлхэ.		
--	--	--

Хэрэглэгдэһэн нуралсалай методическа хүсэд суглуулбари

- 1.Ц.Б. Цыренова, С.Д. Будаев, Ж.Ц.Эрдынеева «Түрэлхи хэлэн». Үндэһэн буряад нургуулийн 3-дэхи классай нуралсалай ном: 1-дэхи хуби, 2 –дохи хуби.-Улан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2007.
2. Дылыкова Р.С. Буряад нургуулийн программанууд.. 1-4 классууд. Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2013 он

Хэрэглэгдэһэн литература

1. Буряад хэлэнэй сахим нураха бэшэг. Электронный учебник бурятского языка.
2. С.Ц. Содномов. Литературна уншалга. Буряад нургуулийн гурбадахи классай программа. Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2005 он